
**СПЕЦИФІКА І ТРУДНОЦІ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ТА ПЕРЕКЛАДУ**

УДК 378.147.091.33-027.22:81'25

**ПРАКТИЧНІ МЕТОДИ ТА СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ
ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Бондаренко О. М., Коротяєва І. Б.

Статтю присвячено проблемам методики викладання перекладу, а саме аналізу практичних методів навчання перекладу та системи вправ для формування перекладацької компетенції у студентів-перекладачів. Автори приділили увагу розгляду дидактичної стратегії з формування перекладацької компетенції, яка ввібрала до себе концептуально-теоретичну, технологічну та практичну складові. Ретельний аналіз науково-методичної літератури дозволив дослідникам виділити ефективні методи навчання перекладу та підібрати систему вправ, що сприятиме формуванню перекладацької компетенції.

Ключові слова: методи, система вправ, перекладацька компетенція, студенти-перекладачі.

Статья посвящена проблемам методики преподавания перевода, а именно анализу практических методов обучения переводу и системы упражнений для формирования переводческой компетенции у студентов - переводчиков. Авторы уделили внимание рассмотрению дидактической стратегии по формированию переводческой компетенции, которая вобрала в себя концептуально-теоретическую, технологическую и практическую составляющие. Тщательный анализ научно-методической литературы позволил исследователям выделить методы обучения переводу и подобрать систему упражнений, способствующую формированию переводческой компетенции.

Ключевые слова: методы, система упражнений, переводческая компетенция, студенты-переводчики.

The article deals with the methodology of teaching translation, namely the analysis of practical teaching methods of translation and the system of exercises aimed at the formation of the translation competence of student-translators. The authors have paid attention to the consideration of the didactic strategy of the formation of translation competence, which includes conceptual-theoretical, technological and practical components. A thorough analysis of the scientific and methodological literature has allowed the researchers to identify effective teaching methods of translation and select a system of exercises favouring the improvement of the translation competence.

Key words: methods, system of exercises, translation competence, student-translators.

Постановка проблеми. Відповідно до “Проекту національної стратегії розвитку освіти України на 2012 – 2021 роки” на сучасному етапі перед вищою освітою стоять важливі завдання, зумовлені необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти, підготовки висококваліфікованих спеціалістів та перекладачів зокрема [10]. В такому контексті викладання англійської мови має реалізовуватися на основі нового підходу, який би враховував академічні та професійні потреби майбутніх перекладачів, вимоги типових програм з курсу перекладу та передбачав формування

базових компетенцій, що складають основу професійної компетентності перекладача.

Сьогодні, коли характерною рисою науки є підвищений інтерес мовознавців до проблеми перекладу, методика його викладання потребує ретельного доопрацювання, і розвиток у студентів перекладацької компетенції (ПК) є одним із важливих та складних завдань, що стоять перед викладачами вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останнього часу провідні науковці (Л. С. Бархударов, І. О. Зимня, В. М. Комісаров, Р. К. Мін'яр-Белоручев, Л. К. Ла-тишев, В. І. Провоторов, Ф. Пфлойшнер, Г. А. Самійленко, І. І. Халєєва, Г. В. Чернов, А. Д. Швейцер, А. Ф. Ширяєв тощо) активно вивчають особливості методики викладання перекладу та проблему формування ПК зокрема.

Не зважаючи на це, методика викладання перекладу залишається мало-розробленою сферою педагогічної науки. Насамперед, це стосується проблематики підбору оптимальних методів навчання перекладу, що сприяють формуванню ПК, а також недосконалості системи вправ для розвитку ПК. У цьому зв'язку виникають протиріччя між високими вимогами до рівня ПК випускника спеціалізованого ВНЗ зі знанням іноземної мови та відсутністю методики її формування. Саме цей факт і зумовлює актуальність обраної нами теми.

Формулювання мети статті та постановка завдань. Мета пропонованої статті – аналіз практичних методів навчання перекладу та системи вправ для формування перекладацької компетенції у студентів-перекладачів.

Поставлена мета зумовлює виконання таких завдань: уточнити поняття “перекладацька компетенція”; розглянути дидактичну стратегію з формування перекладацької компетенції; виділити методи навчання перекладу, що сприятимуть формуванню перекладацької компетенції; підібрати ефективну систему вправ для формування перекладацької компетенції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання перекладу загалом визначається мовною підготовкою студентів. Коли студенти добре володіють мовою оригіналу та мовою перекладу, навчання перекладу зводиться до формування власне ПК, розвитку перекладацьких умінь і навичок, вмінню використовувати мовні засоби на різних етапах міжмовної комунікації.

Формування ПК, під якою розуміється вміння витягувати інформацію з тексту однією мовою і передавати її шляхом створення тексту іншою мовою, сприяє всебічному розвитку особистості майбутніх перекладачів, розвиває уважність і почуття відповідальності, вміння користуватися джерелами та додатковими джерелами інформації, робити вибір, швидко приймати правильні рішення, виявляти і зіставляти лінгвістичні та екстралінгвістичні дані.

Науковці, що досліджують проблему формування ПК, виділяючи різні її складові, погоджуються в тому, що ПК складається з кількох аспектів. Беручи за основу дослідження видатного лінгвіста В. Н. Комісарова, ми виділяємо наступні компоненти перекладацької компетенції: мовна компетенція (як в рецептивному, так і продуктивному плані); комунікативна компетенція; перекладацька компетенція (навички білінгвізму і перекладу); технічна компетенція (уміння кодувати і декодувати інформацію, презентабельність); особистісні характеристики (розвиток пам'яті). При цьому перші три компоненти є характерними для всіх видів перекладу, а останні два є специфічними для усного послідовного перекладу [5, с. 34].

ПК є складною за структурою, інтегративною компетенцією. Згідно з концепцією Н. А. Мильцевої, взятої нами за основу, ми розглядаємо ПК як “знання основ перекладацької діяльності та вміння здійснювати адекватний переклад в залежності від характеру вихідної іншомовної інформації – вміння передати не тільки зміст, а й стиль, жанр, манеру викладу, метафоричність мови”. Успіх її формування залежить значною мірою від того, наскільки методично чітко організовано навчальний процес: визначено обсяг базової нормативної граматики, мінімально необхідний для початку навчання перекладу; визначено зміст навчальних матеріалів, розроблено дидактичну стратегію з формування базової ПК [7, с. 10].

Дидактична стратегія з формування базової ПК вбирає до себе:

по-перше, концептуально-теоретичну складову, тобто знання студентами етапів розвитку перекладацької думки, енциклопедичної інформації про переклад, розуміння суті перекладу як продукту перекладацької діяльності (тексту в усній або письмовій формі) і як процесу створення цього продукту, усвідомлення студентами вимог до перекладу в сучасному суспільстві;

по-друге, технологічну складову, тобто оволодіння всією сукупністю перекладацьких прийомів і трансформацій, що допомагають подолати міжмовну інтерференцію і досягати еквівалентного перекладу;

по-третє, практичну складову, тобто формування у майбутніх фахівців умінь і навичок перекладу в письмовій та усній формах у межах загальнолітературної мовної норми з англійської на українську мову і навпаки, а так само здатності здійснювати професійний переклад [2, с. 47].

Реалізація загальної дидактичної стратегії передбачає застосування особливих методів навчання перекладу та створення системи перекладацьких вправ, що сприяють формуванню ПК.

При плануванні будь-якого заняття особливу складність представляє проблема підбору засобів і методів навчання, адекватних предмету, що вивчається. Методи навчання – це “способи спільної діяльності викладача і учнів, спрямовані на вирішення завдань навчання” [9, с. 245].

Аналіз науково-методичної літератури дозволив нам виділити наступні ефективні методи навчання перекладу:

- репродуктивні методи (ділові рольові ігри);
- пошукові методи (самостійна робота студентів, робота з довідковою літературою);
- перцептивні методи (відеоуроки, зустрічі з представниками англійських країн);
- логічні методи (мовні вправи, “кейс-стаді” або аналіз конкретної ситуації) [1, с. 42; 9, с. 250].

Репродуктивні методи характеризується тим, що студенти відтворюють отримані знання. Необхідна міцність засвоєння забезпечується шляхом багаторазового повторення знань. Репродуктивна діяльність студентів повинна обов'язково поєднуватися з творчою діяльністю. А ділові рольові ігри завжди вимагають творчого підходу до їх здійснення.

Ділова гра є формою відтворення предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності фахівця, моделювання тих систем відносин, які характерні для цієї діяльності, моделювання професійних проблем, реальних протиріч і труднощів, випробовуваних в типових професійних проблемних ситуаціях.

Пошукові методи спрямовані на розвиток таких навичок, як: систематизація і узагальнення (самостійна робота з текстом та довідковою літературою). Один з найбільш ефективних шляхів реалізації самостійної форми організації навчальної діяльності є диференційовані індивідуальні завдання, які звільняють учнів від механічної роботи і дозволяють при меншій витраті часу значно збільшити обсяг ефективної самостійної роботи.

Перцептивні методи є методами організації та здійснення чуттєвого сприйняття навчального матеріалу. Відеоурок – один з перцептивних методів. Під час таких уроків відпрацьовуються навички усного перекладу. Слід зазначити, що відеофільми або уривки з них слід підбирати на професійну тематику. Під час перегляду відеофільмів здійснюється активний комплексний тренінг, а саме: тренінг пам'яті, тренінг перемикання з мови на мову, тренування темпу, робота над лексикою.

Зустрічі з представниками англійських країн, безсумнівно, є ефективним методом у процесі навчання перекладу. Під час таких зустрічей студенти мають можливість спілкування з носіями мови, можуть долучитися до їх культури і традицій. Такі зустрічі допомагають студентам подолати мовний бар'єр, швидше адаптуватися в різних комунікативних ситуаціях, своєчасно приймати потрібні

рішення. А також такі зустрічі змушують студентів активізувати їх словниковий запас як на повсякденні теми, так і на професійні.

До логічних методів повинна входити робота з вправами на подолання перекладацьких труднощів, на зіставлення різних варіантів перекладу і аналіз перекладацьких помилок, на перефразування та інтерпретацію вихідного тексту і тексту перекладу, на переклад усного та писемного мовлення. На матеріалі одних і тих же текстів, що містять найбільш вживану лексику, здійснюються різні види перекладу й переказу стільки разів, скільки необхідно для досить міцного засвоєння міжмовних відповідностей.

Ще один метод, який слід віднести до групи логічних методів, – “кейс-стаді” або аналіз конкретної ситуації. Метод аналізу конкретної ситуації доцільно поєднувати з репродуктивним методом, тобто методом ролівої гри, після завершення якої відбувається обговорення виконаної роботи студентів, аналізуються помилки, робляться відповідні висновки, або з перцептивним методом, коли після перегляду відеоматеріалу також проходить обговорення та аналіз конкретної ситуації. Таким чином, студенти вчать на своїх і чужих помилках.

Слід пам'ятати, що без правильно організованих вправ неможливо опанувати навчальними та практичними вміннями та навичками. Щодо системи вправ для навчання перекладу, то можна сказати, що це питання потребує детального доопрацювання. За останні роки з'явилася низка праць [3; 4; 6; 8], автори яких виконали значний обсяг роботи, намагаючись скласти перелік видів вправ для навчання перекладу як спеціальності. Так, Т. В. Ганічева виділяє вправи для навчання усного послідовного перекладу та перекладу з аркуша: підготовчі, операційні, цілісні [3, с. 92]; Л. К. Латишев виокремлює вправи для навчання перекладу: доперекладацькі, змішані, перекладацькі [6, с. 46]; В. Н. Комісаров розрізняє доперекладацькі та перекладацькі вправи для навчання писемного та усного перекладу [4, с. 134]; Т. Д. Пасічник класифікує вправи для навчання писемного двостороннього перекладу комерційних листів: вправи на формування навичок і вмінь та вправи, націлені на вдосконалення вказаних вище умінь [8, с. 67].

Проте в одних випадках не даються чіткі типологічні ознаки вправ, обмежуючись називанням їх видів (для розвитку пам'яті, для застосування перекладацьких трансформацій [6, с. 46]). В інших пропонується досить логічний поділ вправ на підготовчі та перекладацькі [4, с. 365], а в межах останніх виділяються мовні, операційні та комунікативні [4, с. 365], однак згадана типологія пропонува-лася лише для навчання письмового перекладу.

Зважаючи на те, що система вправ для формування ПК має включати вправи, метою яких є формування навичок перекладу, а також вправи, призначені для включення сформованих навичок до структури перекладацьких умінь, у нашому дослідженні ми брали за основу систему вправ, розроблену Л. М. Черноватим. Ця система, на нашу думку, є найбільш повною та детальною [11, с. 151].

Так система вправ для формування ПК за Л. М. Черноватим включає до себе три типи її підсистем: А – підготовчі вправи, Б – вправи для формування навичок перекладу, В – вправи для включення сформованих навичок до структури перекладацьких умінь. Кожна підсистема включає групи вправ: для подолання лексичних труднощів; для подолання граматичних труднощів; для подолання жанрово-стилістичних труднощів; для розвитку навичок перекладу реалій, назв, іншомовних слів; для розвитку навичок вживання перекладацьких трансформацій; для розвитку механізму вибору еквівалентів; для розвитку навичок включення з одного коду на інший – диктант-переклад. Таким чином для навчання письмового перекладу, на думку дослідника, доцільно застосовувати наступні вправи: на еквівалентний (повний) письмовий переклад і на гітеровалентний (частковий) переклад. Що до вправ для навчання усного перекладу, то науковець виділяє такі: вправи на усний переклад з аркуша; вправи на послідовний переклад; вправи на усний синхронний переклад.

Черноватий Л. М. робить акцент на тому, що вправи повинні відповідати вимозі системності, тобто в межах відносно завершеного відрізка навчання мати

чітку структуру, забезпечуючи формування навичок та їх включення до складу перекладацьких умінь [11, с. 152].

Так для розвитку базових здібностей майбутнього перекладача доцільно передбачити спеціальні вправи для розвитку пам'яті та артикуляційних навичок, хоча їх удосконалення може відбуватися і за межами занять з практики перекладу. Спеціальні вправи потрібні і для формування антиципації з метою забезпечення здатності до імовірнісного прогнозування в процесі перекладу, а також на контекстуальну догадку для розвитку механізму ідентифікації. Для накопичення словникового запасу, особливо у сферах, що виходять за рамки програми з англійської мови, доцільне виконання відповідних вправ на заняттях з практики перекладу. З метою розвитку розуміння понять, що лежать в основі будь-якого тексту, студентам корисно виконувати вправи на компресію тексту, а також на формування умінь вибудовувати абстрактну схему тексту перекладу. Для розвитку здатності гнучкої зміни перекладацьких стратегій, доцільно передбачити варіювання одиниць перекладу, вправляючись на різних рівнях – слова, словосполучення, речення, мікротексту, тексту. Нарешті, будь-який процес навчання перекладачів традиційно включає вправи для оволодіння способами перекладу та перекладацькими трансформаціями, навіть зважаючи на суттєву варіативність у поглядах на доцільність застосування згаданих вправ [11, с. 152].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація мети щодо формування перекладацької компетенції передбачає особливий дидактичний шлях: від знань до навичок, від навичок до вмінь. Завдання викладача полягає в тому, щоб від теорії знання привести учня до вміння, тобто здібності усвідомлено і практично орієнтовано вирішити конкретну перекладацьку задачу.

Ми проаналізували практичні методи навчання перекладу та підібрали ефективну систему вправ, що сприятиме формуванню ПК. Крім того, така система вправ може стати ефективною для засвоєння іншомовного матеріалу та перекладацьких робочих прийомів у професійно спрямованій діяльності. Іншими словами, виконання системи вправ, зазначеної вище, забезпечує логічний та послідовний перехід від формування комунікативно-мовленнєвих навичок до розвитку комунікативно-мовленнєвих умінь у процесі навчання писемного та усного перекладу, що в комплексі формує ПК у студентів.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо в обґрунтуванні моделі навчання з формування перекладацької компетенції та її експериментальній перевірці на заняттях з практики перекладу.

Література

1. Авраменко М. М. Підготовка студентів економічних спеціальностей до ділового спілкування англійською мовою / М. М. Авраменко // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2009. – Вип. 57. – С. 41-43.
2. Артеменко О. А. Формирование переводческой компетенции в сфере профессиональной коммуникации у студентов неязыковых специализаций с использованием информационных и коммуникационных технологий: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Ольга Александровна Артеменко. – Калуга, 2009. – 235 с.
3. Ганічева Т. В. Обґрунтування системи вправ для формування у майбутніх філологів компетенції в усному двосторонньому перекладі / Тетяна Вікторівна Ганічева // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія Вип. 13. – К. – 2007. – С. 90–96.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение : учеб. пособие / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
5. Комиссаров В. Н. Теоретические основы методики обучения переводу / В. Н. Комиссаров. – М.: Рема, 1997. – 110 с.
6. Латышев Л. К. Перевод : теория, практика и методика преподавания / Л. К. Латышев, А. С. Семенов. – М. : Академия, 2008. – 192 с.
7. Мильцева Н. А. Система языкового образования в неязыковых специализированных вузах (на материале английского языка) : автореф. дис. на получение науч. степени докт. пед. наук : спец. 13.00.08 / Н. А. Мильцева. – М., 2008. – 44 с.

8. Пасічник Т. Д. Методика навчання майбутніх філологів писемного двостороннього перекладу комерційних листів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Тетяна Дмитрівна Пасічник. – К., 2011. – 300 с.

9. Педагогика : учебник для студентов педагогический учебных заведений. / под ред. П. И. Пидкасистого. М.: Педагогическое общество России, 2002. – 608 с.

10. Проект національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела:

http://mgu.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=655:-2012-2021-&catid=23&Itemid=89.

11. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю “Переклад” / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.